

ALI SO ŽENSKÉ INDIVIDUI?

Republika priznava pravice družine kot naravne skupnosti.

Zakonska zveza je urejena na podlagi moralne in pravne enakosti zakoncev in se sklepa s svobodno privolitvijo.

Republika varuje družino(...)

Republika varuje materinstvo(...)

(Delovni osnutek nove slovenske ustave*)

I.

"Novi" javni, medijski in politični govor o družini, ki mu je mogoče slediti v zadnjem času, je hkrati pravzaprav že zelo star govor o ženski kreposti (pa tudi o moški kreposti), govor, ki sega v čas konstituiranja moderne politične oblasti (in hkrati nacionalne države). Današnji politični in medijski govor o družini je preko kreposti tesno povezan z dvema "velikima sodobnima temama": z vprašanjem t.i. "upadanja števila rojstev" (ki lahko postane tema samo v povezavi s poudarjanjem vprašanja nacionalne države, kar je kontradikcija spričo nenehnega povečevanja svetovnega prebivalstva) in z vprašanjem "varstva nerojenega življenja" (ki je vsaj delno izpeljano iz vprašanja upadanja števila rojstev). Obe temi sta seveda povezani in prepleteni z govorom o "padcu moralnih, etičnih, duhovnih" vrednot, o "notranji načetosti" ljudi, ki so "zreducirali življenje, ljubezen in spolnost na instrument užitka". Ob prebiranju popularnih zapisov in izjav o abortusu, družini, prebivalstveni politiki in morali lahko naletimo celo na strah pred "muslimanskostjo" evropske prihodnosti (v smislu vladavine, ki je v popolnem moralnem razkroju).

Toda vrnimo se nekoliko bolj nazaj.

II.

V 18. stoletju je bil predvsem učeni moški svet Evrope z užitkom zazrt v Orient - harem je bil središče tega zanimanja. Montesquieujeva Perzijska pisma, ki so izšla leta 1721, so bila škandalozno delo -

"pošast despotizma", kakor temu pravi A. Grosrichard (Grosrichard, 1985, str. 9), je bila v njegovem ospredju, njegov "medij" pa je bil "seraj". V **Duhu zakonov** Montesquieu pojem "despotizem" uvede celo za označevanje posebne oblike vladavine (ibid. 24.).

In kaj opisujejo Perzijska pisma? Dva perzijska plemiča, Usbek in Rhedi, potujeta po Franciji in v njunih glavah dobivajo "običaji Evrope vse manj čudežen in nenavaden videz, čim dlje bivata v tem delu sveta" (Montesquieu, nav. po Grosrichard, prav tam, str.32).

Morda je to delo po eni strani res "kritika francoskih razmer po smrti Ludvika XIV., sistema metres, razdiralnih finančnih eksperimentov nove vlade, korupcije..." itd. (Ursula Pia Jauch, 1989), toda hkrati predstavlja "dvojni" pogled, pogled iz takratne Evrope v Azijo in obratno, iz Azije v Evropo. Seraj predstavlja dvojce: moško fantazijo (Rousseau npr. govori o turški ženski kot zgledu ženske kreposti) absolutne moške dominacije v seraju in hkrati strah pred tem despotizmom, ki se z natančnejšim opazovanjem izkaže za "seksualni nered", ki ga je proizvedel "predrevolucionarni čas". Seraj, kot pravi Grosrichard "ni podoba **politične** vladavine, temveč je (...) struktura oblasti(...)". Vredno je premisleka, da ta struktura predstavlja in nalaga strogo ekonomijo želje in odnosa med spoloma, da vlada despot s pomočjo ljubezni, neločljive od strahu, zgolj ženskemu ljudstvu prek srednjega člena, ki ga predstavljajo skopljenci. Montesquieu v **Perzijskih pismih** vsekakor ves čas spodbuja k temu". Kakšna je za politično oblast zastavitev odnosa med spoloma? (...)to bo eno od velikih odkrito zastavljenih vprašanj, ki se bodo(...)kar naprej zastavljala v celem stoletju" (Grosrichard, prav tam, str. 36). In ne samo takratnemu stoletju.

Besednjak, v katerem se je razpravljalo o razmerju politične oblasti do "spolnega razmerja", je bil v 18. stoletju besednjak "kreposti". Vprašanje kreposti in vzgoje (tudi vzgoje žensk) postane eden temeljnih problemov, s katerimi se ukvarjajo filozofi razsvetljenstva. Diskurz o ženski kreposti poteka v smislu Kantovega "Nichts von Sollen, nicht von Muessen, nichts von Schuldigkeit, das Frauenzimmer ist jeden muerrischen Zwanges unleidlich". Obenem postajajo zgroženi nad razmerami, v katerih živijo ženske v Orientu, kjer se "ženske nahajajo v najhujšem suženjstvu". Čim dlje od Evrope mislijo, tem bolj jih skrbi podrejeni položaj žensk. Orient, evropsko zrcalce na steni, namreč ocenjuje lepoto Evrope tako, kakor bi se le-ta rada videla. Zgovoren Kantov stavek govori o tem, da so samo **Evropejci** "odkrili skrivnost, kako okrasiti in moralno preplesti čutno draž močnega nagona (torej spolnega nagona, kakor komentira Jauch, str. 640), da ne samo izred-

no poveča njegove prijetnosti, temveč ga napravi tudi zelo dostojnega". (nav. po Jauch, 1989)

Kakšna je zveza med strukturo oblasti in "žensko krepostjo"? Enega najdaljših odgovorov na to najdemo v 5. knjigi Rousseaujevega Emila (Sophie), vendar ga bomo tu pustili ob strani oziroma bomo o njem govorili skozi "druga usta".

Najpoprej bi se veljalo napotiti še nekoliko bolj nazaj in sicer k pogodbenim teoretikom oblasti pred Rousseaujem, namreč k Hobbesu in Locku.

III.

Leta 1680 je izšla knjiga Sira Roberta Filmerja **Patriarchia** (spisana 1637-38), ki je najverjetneje postala znana predvsem zaradi odgovora, ki ga je nanjo napisal angleški filozof **John Locke** - namreč njegove prve od **Dveh razprav o vladi** (prim. Čavoški, 1978, str. 40). Temelj Filmerjeve teorije izvora oblasti je trditev, da obstaja "božanska pravica kraljev" (kot je prej obstajala božanska pravica papeža) kot osnova monarhične vladavine. Dokaz za obstoj takšne "božanske pravice kraljev" naj bi bilo poreklo te kraljeve oblasti, ki je tako kot očetovska oblast utemeljena v Bibliji. Očetovska in monarhova oblast sta isto, se prekrivata, izvor tega pa je že v Adamovi oblasti nad Evo, ki mu jo je podelil bog. Podmena, da sta očetovska in monarhova ("politična") oblast eno, je veljala v 17. stoletju skorajda za uradno ideologijo.

Lockov odgovor na **Patriarchio** v **Dveh razpravah o vladi**, kjer dokazuje **pogodbeni izvor politične oblasti**, zariše ostro mejo med očetovsko in politično oblastjo. Šele tam, kjer se očetovska oblast neha, se začne politična oblast. **Politična družba je pogodbeni družba** in "obstaja samo tam, kjer se je vsak član družbe odrekel (...) naravni oblasti in jo prenesel v roke skupnosti" (Locke, 1978, str. 51). Da bi politična oblast sploh mogla biti, mora obstajati **soglasje** individuov o njeni naravi.

Po zgodnjeliberalnih teoretikih je politična oblast torej tisto, kar temelji na pogodbi, pogodba je izhod iz naravnega stanja, ki je sicer predpostavljeno v različnih oblikah, vendar kot "hipotetično" naravno stanje. Moderni pojem političnega se je vzpostavil natanko na izključitvi družine iz političnega. Družina je nepolitično, celo ne-

družbeno, neka oblika narave-družbe, kar je še posebno jasno izraženo npr. v Rousseaujevi **Družbeni pogodbi**. Paradoksalni izrek, da je edina "naravna družba" družina, je pomenil, da je oblast v družini konstituirana "naravno" in ne pogodbeno. Očetovska oblast kot nepolitična oblast je naravni, izvenpolitični temelj politične oblasti.

Vendar obstaja pri liberalnih pogodbenih teoretikih (Rousseauja ne gre šteti med njih), kljub trditvi o naravni šibkosti žensk kot razlogu za njihovo podrejenost v družini, neka vrzel, ki pušča prostor za potencialno sposobnost žensk, da so tudi politični podložniki, torej ne podložniki žive samovolje, pač pa mrtvega zakona. Podložniki, "suvereni" individui so po pogodbeni teoriji lahko samo tisti, ki so sposobni dajati soglasje - samo to so individui. Ženske pa naj ne bi stopale v pogodbeno razmerje, naj ne bi bile sposobne sklepati pogodb.

Edina vrsta pogodbe, v katero naj bi ženske smele vstopati, je "poročna pogodba", kakor temu pravi C. Pateman, seksualna pogodba (Pateman, 1988). S tem v zvezi pripominja, da "večina teoretikov družbene pogodbe prikazuje poroko kot naravno stanje, ki je preneseno v civilno družbo", in da teoretiki pogodbe hkrati zanikajo in predpostavljajo, da ženske lahko vstopajo v pogodbeno razmerje - ker so lahko vstopale v poročno pogodbo, ne pa tudi v družbeno pogodbo kot "individui".

Razlog, zaradi katerega naj ženske ne bi mogle biti vključene v dajanje soglasja (kar je politični akt), je bila domnevna strukturalno različna "krepost" obeh spolov, kakor jo je definiral Rousseau: civilna krepost in gospodinjska - družinska funkcija, ki je pripadla ženski, sta bili različnega reda, čeprav pogoj druga drugi. Ali: gospodinjska funkcija, ki je pripadla ženski, je bila pravzaprav moralna predpostavka za civilno krepost v (moški) državi.

Po Rousseauju bi obstajala izredna nevarnost v primeru "fuzije" kreposti spolov - feminizacija moških ali maskulinizacija žensk bi ogrozili politični red, ki temelji na "dopolnjevanju" njihovih kvalitativnih razlik. Pripadnika obeh spolov postaneta v zakonski enoti ena oseba in morata biti popolnoma odvisna drug od drugega, da bi politični red funkcioniral. Intimni par, ki ga je sicer iznašel že Locke, je dovršen šele pri Rousseauju. Reprezentant tega para je (moški) politični individuum.

IV.

Seveda ostane vprašanje, zakaj naj bi ženska vstopala v zakonsko (pogodbeno) razmerje, če pa je družina naravna skupnost, še vedno odprto. Pogodba naj bi namreč urejala civilna, ne pa naravna razmerja. Kakor hitro imamo pogodbo, se namreč nahajamo izven naravnega stanja. Vendar je ta kontradikcija, poročna pogodba (civilna poroka) kot hkrati pogodba in ne-pogodba, možna samo ob določeni predpostavki: da je družina dojeta kot "naravna skupnost". Potem namreč ne ureja razmerja med dvema individuuma, enakima posameznikoma, temveč med "pravim" individuum in nečim, kar to ni: med moškim kot tistim, ki poseduje svojo osebo, in žensko kot predstavnico rodu s posebnimi funkcijami. V tem smislu je poročna pogodba (zakonska zveza) kot "sexual contract" (Pateman) dejansko nekaj, na čemer temelji politično bratstvo. Samo ob predpostavki, da ženske ne veljajo za enake individue, je torej možno kljub obstoju civilne poročne pogodbe (zakonske zveze) govoriti o družini kot "naravni skupnosti". In potem smo 200 let kasneje še vedno pri istem vprašanju: kakšno mora biti za novo strukturo oblasti razmerje med spoloma?

Opomba:

* Prispevek je bil napisan neposredno po izidu drugega osnutka t.i. nove slovenske ustave, spomladi 1990. Od takrat pa do danes (konec oktobra 1990) je prišlo v osnutku za razpravo, ki ga je sprejela skupščina R Slovenije, do sprememb. Tako družina sicer ni več definirana kot "naravna skupnost", vendar pa še vedno velja za edino obliko skupnega življenja ljudi, ki naj bi jo republika "ščitila". Implicitno to pomeni isto kot njena opredelitev za "naravno skupnost".

Literatura

Kosta Čavoški, **Predgovor h knjigi Johna Locka, Dve rasprave o vladi**, Beograd 1978

Delovni osnutek nove slovenske ustave, izšel v Delu, spomladi 1990

Alain Grosrichard, **Struktura Seraja**, Studia Humanitatis, Ljubljana 1985

Ursula Pia Jauch, **Maennliches Sittengesetz - weibliche Sitz- samkeit**, v: Die Neue Gesellschaft, št. 7, 1989

John Locke, **Dve rasprave o vladi**, (dodatek: Sir Robert Filmer, **Patriarchia**), Beograd 1978

Carole Pateman, **Sexual Contract**, Polity Press, London, 1988